

İLK TUNÇ ÇAĞINDA BATI ANADOLU' DA
TAŞ SANDUKA MEZAR GELENEĞİ: KÜLLÜOBA ÖRNEĞİ

Ozan KARAKAŞ¹

Prof. Dr. Murat TÜRKTEKİ²

ÖZET

Bu yazıda, İlk Tunç Çağına tarihlenen Eskişehir ili Seyitgazi ilçesine bağlı Küllüoba Höyüğü mezarlığında bulunan taş sanduka mezarların ve iskeletlerinin gömü gelenekleri ele alınmıştır. Küllüoba İlk Tunç Çağı I mezarlığında mezarlar taş sanduka mezar, kerpiç sanduka mezar, pithos mezar, çömlek mezar, basit toprak mezar ve karma mezar olarak 6 tip de görülmektedir. Çömlek mezarlarda daha çok çocuk gömüler diğer mezarlarda ise daha çok yetişkinler gömülmektedir. Yetişkin mezarların bazılarında çoklu gömü uygulamaları görülmektedir. Mezarlıkta tespit edilen 127 adet mezardan sadece 4 adedi taş sanduka mezardır. Pithos mezarlar ise çoğunluktadır. G3 numaralı taş sanduka mezarda ikili gömü tespit edilmiştir. Antropolojik çalışmalarda iskeletlerde savunma kırıkları ve bireylerden birinde kafa tasında darbe izi olduğu tespit edilmiştir. İskeletlerin üzerinde organik bir madde ile örtüldüğü tespit edilmiştir. Taş sanduka mezarların incelenmesi sonucunda, bu tür mezarların sadece yapısal özellikleri ve içerikleri bakımından diğer mezar türleriyle farklı olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla sosyal statü hiyerarşisinde belirgin bir farklılık yarattığına dair kanıt bulunamamıştır. Yapılan incelemelerle Küllüoba halkı içerisinde sosyal bir çatışma olabileceği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İlk Tunç Çağı, Küllüoba, Taş Sanduka, Ölü Gömme Adeti.

¹ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü Arkeoloji ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, ORCID iD: 0009-0006-7015-658X, Karakass11@hotmail.com

² Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Arkeoloji Bölümü, murat.turkteki@bilecik.edu.tr

STONE COFFIN TOMB TRADITION IN WESTERN ANATOLIA IN THE EARLY BRONZE AGE: THE KÜLLÜOBA EXAMPLE

ABSTRACT

This paper examines the burial customs associated with stone coffin graves discovered at the Küllüoba Höyük Cemetery in Seyitgazi, Eskişehir, dating back to the Early Bronze Age. The Küllüoba Early Bronze Age I cemetery exhibits six types of graves: stone coffins, mud-brick coffins, pithos burials, ceramic coffins, simple earth burials, and mixed burials. While ceramic coffins predominantly contain child burials, other grave types primarily hold adult remains. Multiple burials are observed in some adult graves. Among the 127 identified graves, only four are stone coffins, with pithos burials being the most common. A double burial was discovered in Grave 3, a stone coffin. Anthropological analyses revealed defensive fractures in the skeletons and a blow to the skull in one individual. The skeletons were found covered in an organic substance. Examinations of stone coffin graves indicate that these graves differ from other grave types only in terms of their structural features and contents. Consequently, no evidence supporting a significant distinction in social status hierarchy was found. The investigations suggest the possibility of social conflict within the Küllüoba community.

Keywords: Early Bronze Age, Küllüoba, Stone Coffin, Burial Customs

GİRİŞ

Anadolu'da yerleşik hayata geçişle birlikte toplumsal yapının karmaşıklaştığı ve medeniyetin ilk adımlarının atıldığı önemli bir dönemdir. Bu dönemde ortaya çıkan çeşitli gömü gelenekleri, o çağın insanların kozmosla ilişkileri, ölümle ilgili inançları, sosyal hiyerarşileri ve hatta günlük yaşam pratikleri hakkında derinlemesine bilgi sunmaktadır. Gömü ritüelleri, sadece bir veda töreni değil, aynı zamanda o toplumun dünya görüşünü, değer yargılarını ve sosyal yapısını yansıtan ayna gibidir.

Bu çalışmanın odak noktasını, Eskişehir'in Seyitgazi ilçesinde bulunan Küllüoba Höyüğü mezarlığında yer alan taş sanduka mezarlar oluşturmaktadır. İlk Tunç Çağı'na tarihlenen bu mezarlar, bölgedeki arkeolojik kazılar sırasında elde edilen veriler ışığında incelenerek, dönemin gömü gelenekleri hakkında yeni bilgiler sunmayı amaçlamaktadır. Özellikle taş sanduka mezarların, aynı mezarlıkta bulunan diğer mezar türlerinden (kerpiç sanduka mezar, pithos mezar, çömlek mezar, basit toprak mezar ve karma mezar) nasıl ayrıştığı, hangi gömü uygulamalarının tercih edildiği ve bu farklılıkların dönemin sosyal yapısı üzerindeki olası etkileri detaylı bir şekilde analiz edilecektir.

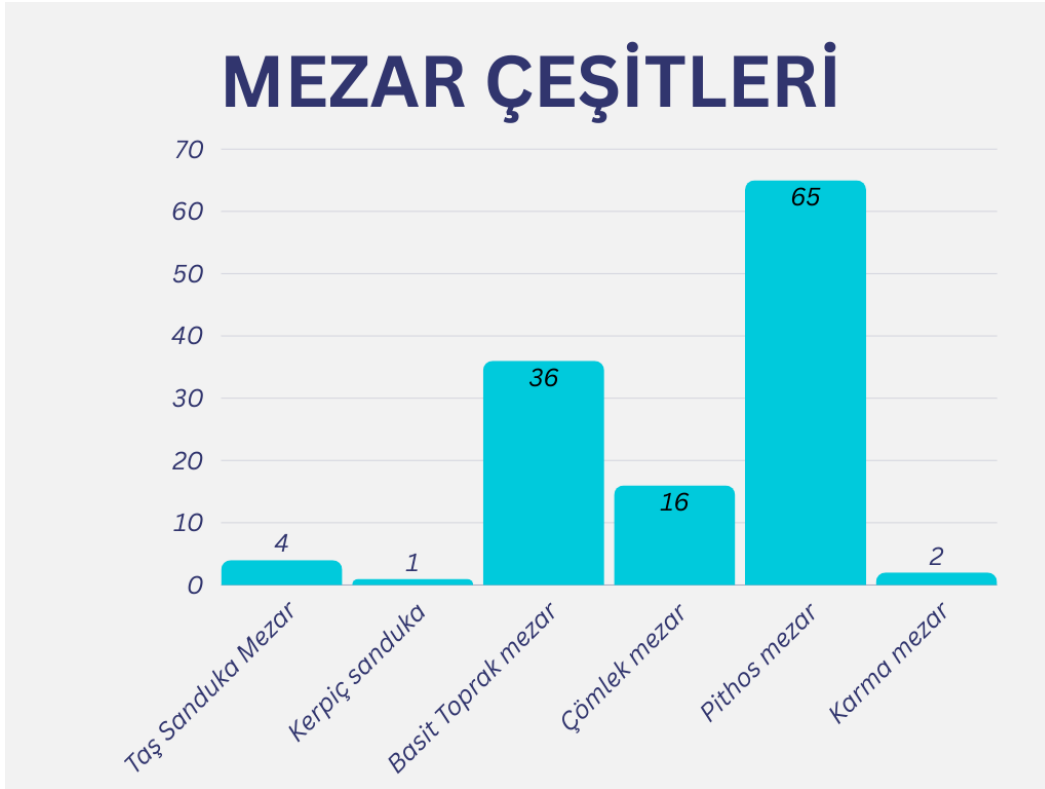
Taş sanduka mezarların incelenmesiyle, İlk Tunç Çağı insanların ölümle ilgili inançları, sosyal statü farklılıkları, aile yapıları ve hatta olası toplumsal gerilimler hakkında önemli ipuçları elde edilebileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada, antropolojik verilerle desteklenen arkeolojik bulgular bir araya getirilerek, Küllüoba Höyüğü'ndeki taş sanduka mezarların sadece bölgesel bir özellik mi yoksa daha geniş bir coğrafyada görülen bir gelenek mi olduğu sorusuna cevap aranacaktır. Ayrıca, bu mezarlarda bulunan eşyaların sembolik anlamları ve dönemin ekonomik yapısı ile olan ilişkileri de değerlendirilecektir.

Sonuç olarak, bu çalışma İlk Tunç Çağı Anadolu'su hakkında daha kapsamlı bir anlayış geliştirmek isteyen araştırmacılar için önemli bir kaynak niteliğinde olacaktır. Küllüoba Höyüğü'ndeki taş sanduka mezarların detaylı incelenmesiyle, Anadolu'da yerleşik hayata geçiş sürecinde yaşanan değişimler ve bu değişimlerin mezarlık uygulamalarına yansımaları daha iyi anlaşılabilir.

MEZARLIĞIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Höyükte toplam 127 adet mezar ele geçirilmiş olup bunlarda 65 tanesi pithos mezar, 36 tanesi basit toprak mezar, 4 tanesi taş sanduka mezar, 16 tanesi çömlek mezar, 1 tanesi kerpiç sanduka ve karma mezar olarak tespit edilmiştir. Mezarlık höyüğün doğusunda yer almaktadır. Küllüoba Höyüğü'nde bütün İlk Tunç Çağı boyunca yerleşme görmüştür fakat tespit edilen mezarlık alanı İlk Tunç Çağı I dönemine aittir (Şekil 1.).

Şekil 1: Küllüoba Höyüğü Mezarlığı Mezar tipleri dağılımı

KÜLLÜOBA HÖYÜĞÜNDE TAŞ SANDUKA MEZARLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Genellikle büyükçe dikdörtgen taşların bir araya getirilmesiyle oluşturulan basit yapılar olmakla birlikte, bölgedeki medeniyetlerin gömme gelenekleri ve inanç sistemleri hakkında önemli ipuçları sunar. Bu mezarların yapımında genellikle bölgede kolayca bulunabilen kireçtaşı gibi taşlar kullanılmıştır. Bu taşlar, çevrede kolay ele geçen taşlardır. Mezarların boyutları, içinde gömülen kişi sayısı, cinsiyeti veya yaşı gibi faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterir. Genellikle 1-1.5 metre uzunluğunda ve 0.5-1 metre genişliğindedirler. Taş sanduka mezarlar genellikle dikdörtgen biçimlidir. Mezarların bazılarında kapak taşına rastlanmıştır bu taşlar genellikle levha taşlar tercih edilmiştir. Mezarların yönlendirilmesinde, güneşin doğuşu veya batışı, belirli yıldızlar veya coğrafi özellikler gibi faktörler etkili olmuş olabilir. Mezarlara yerleştirilen iskeletlerin büyük bir kısmı, dizler göğse çekilmiş ve kollar vücut boyunca veya yanlarda sıkıştırılmış bir pozisyon olan 'hocker' pozisyonunda bulunmaktadır. Ayrıca, aynı mezar içerisinde birden fazla bireye ait iskelet kalıntılarının tespit edildiği de sıklıkla görülmektedir.

MEZARLARIN İNCELENMESİ

G3 Numaralı taş sanduka mezar: Küllüoba Höyüğü'nde gerçekleştirilen kazı çalışmaları sırasında, yüzeyden yaklaşık 1,5 metre derinlikte (929,95 m kotunda) tespit edilen G3 numaralı mezar, bölgenin geçmişi hakkında önemli veriler sunmaktadır. Trapez plana sahip olan mezar, dikine yerleştirilmiş yassı kireç taşlarıyla çevrelenmiş olup, kapak taşı bulunmamaktadır. Mezarın iç ölçüleri, kısa kenarı 80 cm, uzun kenarı ise 140 cm olarak belirlenmiştir (Resim 1.).

Mezarda gerçekleştirilen incelemelerde, kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan ve hocker pozisyonunda yerleştirilmiş iki adet iskelet tespit edilmiştir. Her ikisi de sağ tarafına yatırılmıştır. İskeletlerin birbirine temas eden bölgelerinde herhangi bir bozulma gözlenmemesi, bireylerin aynı dönemde gömüldüğünü göstermektedir. Yapılan çalışmalar sırasında iskeletlerin üzerinde beyaz organik bir madde tespit edilmiştir. İskeletlerin üzerini örten beyaz organik madde, bir cenaze ritüelinin parçası olarak kasıtlı olarak yapılmış olabilir. Bu uygulama, ölümlerin ruhlarını rahatlatmak, onlara saygı göstermek veya belirli bir sosyal statüyü vurgulamak gibi farklı amaçlara hizmet etmiş olabilir (Resim 2.).

İskeletlerden birinin ortalama yaşı 13-14 olarak tahmin edilmektedir ve kafatasında tespit edilen darbe izi, dönemin sosyal yapısı ve olası çatışmalar hakkında önemli ipuçları vermektedir. Bu bulgu, bölgede yaşayan topluluklar arasında şiddet olaylarının yaşandığına dair bir kanıt olarak değerlendirilebilir.

Resim 1: G3 Numaralı taş sanduka mezar.

Resim 2: İskeletler üzerinde tespit edilen organik madde

G39 numaralı taş sanduka mezar: Mezarın kuzey duvarı, tek parça halinde işlenmiş büyük bir taş levha ile kapatılmıştır. Doğu ve batı duvarları ise daha kaba işlenmiş, daha küçük boyutlu taşlarla örülmüştür. Mezardaki iskelet kalıntıları, oldukça tahrip olmuş bir durumda bulunmuştur. İskelet çok fazla tahrip olduğu için bireyin cinsiyetinin belirlenmesini zorlaştırmıştır. Mevcut kemiklerin konumu ve dağılımı incelendiğinde, bireyin batı yönünde ve hocker veya yarı hocker pozisyonunda gömülmüş olduğu düşünülmektedir. Tek bir bireye ait olduğu tespit edilen bu gömü, inhumasyon yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

Mezar içerisinde, delikli bir seramik parça bulunmuştur. Bu parça, mezar hediyesi olarak değerlendirilebilir(Resim3).

Resim 3: G39 numaralı taş sanduka mezar.

G74 Numaralı taş sanduka mezar: Mezar kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan ve taş levhalardan inşa edilmiş dikdörtgen bir yapıdadır. Mezarın kapak taşları ve köşeleri pithos parçalarıyla kapatılmıştır. Bu ritüel bir anlam içerebilir. Güneybatı duvarının yüksekliği, mezarın iç hacminin dengeli olmasını sağlamak amacıyla diğer duvarlara göre ayarlanmıştır. Mezar içerisinde, tek bir bireye ait iskelet kalıntıları bulunmuş olup, bireyin başı kuzeye dönük şekilde hocker veya yarı hocker pozisyonunda gömülmüştür. İnhumasyon yöntemiyle gömülen bireyin yanında bulunan pithos parçaları ele geçmiştir (Resim 4.).

Resim 4: G74 numaralı taş sanduka mezar.

G97 numaralı taş sanduka mezar: Kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan, 110 cm uzunluğunda ve 64 cm genişliğindeki dikdörtgen bir plana sahiptir. Mezarın doğu duvarı, tek parça kireçtaşı bir levha ile oluşturulmuşken, batı duvarını oluşturan diğer levha ise önceki kazı sezonlarında kaldırılmıştır. Mezarın kuzeybatı köşesinde burayı sınırlandıran kireçtaşı parçaları bulunmasına karşın, güneydoğu köşesi tahrip olmuştur. Mezar hediyesi olarak, açık bej renkli hamuru mineral ve taşçık katkılı, kırmızımsı kahverengi astarlı ve açkılı, hafif yükselen ağızlı tek kulplu bir testicik ele geçirilmiştir. Astarı içte ağız kenarı altın da bitmektedir (Resim 5.).

Resim 5: G97 numaralı taş sanduka mezar ve hediyesi.

G3, G39, G74 ve G97 numaralı taş sanduka mezarlarının incelenmesi, bölgedeki gömü gelenekleri ve toplumsal yapı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bu mezarlar, ortak olarak taş sanduka tipi olmaları, tekli ya da çoklu gömülere ait olmaları ve inhumasyon yöntemiyle yapılmış olmaları gibi özellikleri paylaşmaktadır. Küllüoba Höyüğü'nde gerçekleştirilen kazılarda ortaya çıkarılan taş sanduka mezarlar, bölgenin İlk Tunç Çağı I dönemine ait gömü pratikleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Höyükte sınırlı mimari kalıntıya rastlanması, mezarlarla yerleşim birimleri arasındaki ilişkiyi kesin olarak belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Genellikle dikdörtgen planlı ve yassı taşlardan inşa edilen bu mezarlar, bölgedeki coğrafi koşullar ve mevcut malzeme imkanlarına uyum sağlamıştır. İskeletlerin çoğunlukla inhumasyon yöntemiyle ve hocker pozisyonunda gömülmesi, dönemin yaygın gömü uygulamalarını yansıtmaktadır. Taş sanduka mezarlarda tekli veya çoklu gömülere rastlanması, dönemin sosyal yapısı ve aile bağları hakkında ipuçları sunmaktadır. Mezar hediyelerinin diğer mezar türlerinde bulunan eşyalarla benzerlik göstermesi, taş sanduka mezarların belirgin bir sosyal statü farklılığına işaret etmediğini düşündürmektedir. Ancak, iskeletlerde tespit edilen yaralanma izleri, dönemde sosyal çatışmaların yaşandığını ve şiddet olaylarının görüldüğünü göstermektedir. Sonuç olarak, Küllüoba Höyüğü'ndeki taş sanduka mezarlar, İlk Tunç Çağı Anadolu'sunda gömü pratikleri ve sosyal yaşam hakkında önemli bilgiler sunarken, aynı zamanda dönemin zorlu yaşam koşulları ve toplumsal dinamikleri hakkında da ipuçları vermektedir.

KAYNAKÇA

- Efe, T., Türkteki, M., Fidan, E., Şahin, F., Türkteki, S. & Sarı, D. (2019). Küllüoba Kazısı 2018 Yılı Sonuçları, KST, 41
- Türkteki, M. (2004). *Küllüoba İlk Tunç Çağı III Çanak Çömleği* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Türkteki, M., Sarı, D., Şahin, F., Türktek, S., & Tuna, Y. (2021). Anadolu'da Bir İlk Tunç Çağı Kenti: Küllüoba, Genel Değerlendirme ve 2020 Yılı Çalışmaları, Lycus Degisi
- Türkteki, M., Sarı, D., Şahin, F., Erdal, Y. S., Türktek, S., Gündem C. Y., Tuna, Y. & Dengiz O., (2022). *Küllüoba Kazısı 2021 Yılı Çalışmaları*, KST, 42
- Tuna, Y. (2024). Küllüoba mutlak tarihleme verileri ışığında Batı ve İç Anadolu Erken Tunç Çağı kronolojisinin seramik üzerinden yeniden değerlendirilmesi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Küllüoba kazı arşivi 2019,2021,2022 yılları çalışmaları.